

AZ ANYANYELVI PÓTOKTATÁS

LEVÉL A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁGBÓL

1. Az *anyanyelvi pótoktatás* olyan sajátos fogalom, illetőleg tevékenység, amelyet a nemzetiségi élet igényelt és alakított ki. Bár szocialista országokban élő magyar nemzetiségi tömbök fiai számára államrendszerük lehetővé teszi az anyanyelvű alsó- és középfokú oktatásban való részvételt is, nem csekély az olyan szülők száma, akik nem veszik igénybe gyermeküknek ezt a jogát, s az államszervező nemzet nyelven iskoláztatják őket.

Az ismereteknek más nyelven való elsajátítása legtöbbször egy egyetlen két ismeretlennel; hiszen ennek folyamatában a nyelv a tanulásnak nem segítő és engedelmes eszköze, hanem egyszersmind célja és leküzdendő akadályja is. Az anyanyelv viszont — mint az egyén gondolkodásának direkt formája és közege — közvetlenül és áttétel nélkül vezet a tartalomhoz. Anyanyelvünkön csak azt nem értjük, amit agyunk tárgyilag-fogalmilag-tartalmilag nem tud feldolgozni; a másnyelvű tanulásban sokszor a nyelvi megértés maga is külön feladat, s ezért a nyelvi akadály leküzdésének élménye elfedheti a tartalmi megértés hiányát. És sokszor bebizonyult tapasztalat az, hogy egy közepes szintű másnyelvi ismeret az elmélyedő és gondolkodásfejlesztő tanuláshoz ugyan nem elég, az anyanyelven elsajátított szilárd ismeretek felhasználásához-értékesítéséhez (és szakirányú továbbfejlesztéséhez) viszont elegendő.

Az a tény, hogy vannak, akik e tapasztalatok nem ismeretében — vagy ismeretük ellenére — lemondanak az anyanyelven való iskolázás jogáról, adottság, s így számolni kell vele. Ezt a felismerést tükrözik az olyan rendelkezések, amelyek a nem magyar nyelvű tagozatokba járó magyar anyanyelvű tanulók számára heti néhány órás *anyanyelvi pótoktatás* bevezetését teszik lehetővé.

2. Az anyanyelvi pótoktatásnak (sőt bizonyos fokig a nem „pót“ jellegű anyanyelvi nevelés egész kialakult rendszerének) jelenlegi alapállásával kapcsolatban volna néhány észrevételem.

Úgy látom: nem vettük észre, vagy legalábbis nyelvi nevelésünkre nem vetítettük még rá azt, hogy a műveltségnek — s vele a művelt nyelvhasználatnak is — századunkban teljesen átalakult a fogalma, tartalma és terjedelme. A „művelt“ ember régen a humán műveltségű volt; gondolkodásunknak az irodalom, a történelem és a művészetek ismerete nemcsak tartalmát jelentette, hanem alapvetően megszabta formáit is. A természettudományok, majd a műszakiak, s végül a fokozatosan egzakttá fejlődő társadalmiak fellendülésével azután a nyelvi „lét“ tulajdonképpen átalakult, de a nyelvi „tudat“ szintjéig ez még nem jutott el, legalábbis tudatosítva nem.

Pedig a nemzeteknek nemcsak történetük és irodalmuk van, hanem egyrészt tudományuk és technikájuk, másrészt közéletük is. A nemzeti körülmények között, azaz teljes anyanyelvűségben élő társadalom nyelvi létének — elnagyoltan véve is — legalább három szférája van: 1. a családi-mindennapi; 2. a szakmai-közéleti; és 3. a publicisztikai-szépirodalmi. A mikrotársadalmakká koncentrálódó-cseperedő nemzetiségi tömbök tagjai számára (a kis létszámú és sporadikus nemzetiségi szórványoknak más a helyzetük, de róluk most nem tudok szólni) ezek közül kettőnek aktív és eleven a használata: az alsónak meg a felsőnek. A középső szférában, a *szakmai-közéleti* mozgásban, a nemzetiségi polgárok túlnyomó része nem anyanyelvén vesz részt, hanem az államszervező nemzet nyelvén. E területeknek aktív anyanyelvűsége — ha van is — csak azokon az alsóbb szinteken jelentkezik, amelyek a familiaritástól kevésbé válnak el.

3. Nos: az anyanyelvi pótoktatás egyoldalúságot tükrözne akkor, ha a szakmai, a tudományos, a közéleti, az igazgatási szférát kihagyná a nyelvi neveléstől átfogni kívánt területek sorából. Nemzeti körülmények között ezt a hiányt — úgy-ahogy — ellensúlyozza a szak- és közélet anyanyelvűsége; nemzetiségi helyzetben azonban ezzel természetes módon nem mindig s mindenütt lehet számolni.

Pedig — jól tudjuk — sem az egyén, sem a társadalom életének nem adja ki az egészét a familiáris meg az intellektuális szférák együttese; mindkettejükénél csak a közösségi *termelő* és a közösségi *igazgató* tevékenységgel együtt válik ez teljessé. Sőt: épp az imént „középsőnek“ bizonnyult terület az, amely a nyelvhasználat szempontjából a legfontosabb, tulajdonképpen alaprétég.

Gondoljuk csak végig: a családi nyelvhasználat aktív és (hatása felmérhető lévén) kellően kontrollált is; ám igény szintje helyzeténél fogva nincsen. A szépirodalom meg a publicisztika olvasása passzív-receptív nyelvi élmény; igényes ugyan, de ellenőrizetlen és ellenőrizhetetlen, épp mert egyoldalú s nem aktivizálható. A szakmai meg a közéleti szféra az (illetőleg nemzetiségi helyzetben: volna az), amely aktív használata közben igényességre is készíttet, s ahol a pontosságnak és eredményességnek megvan (illetőleg meglehetne) a közösségi kontrollja! Itt a legfontosabb a szóhasználat és a mondatszerkesztés pontossága, s itt segít (vagy segíthetne) ez legtöbbet az egzakt fogalomalkotás és gondolatformálás kifejlődésének.

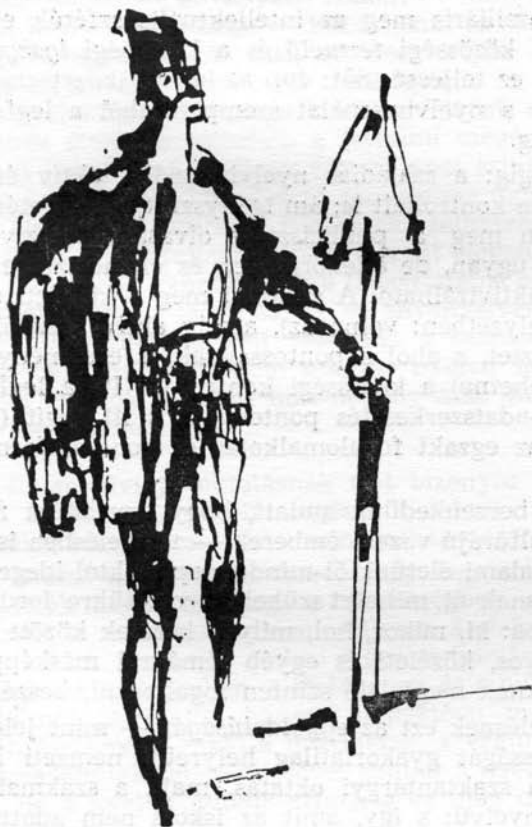
Gyakran és joggal berzenkedünk amiatt, hogy egyébként megfelelő műveltségű és nyelvi kultúrájú vezető emberek — termelésben is, igazgatásban is — egyszerre valami életünktől-mindennapjainktól idegen nyelvhasználati formára váltanak át, mihelyt szűkebb területükre fordul a szó. Ámde nézzünk magunkba: ki, mikor, hol, milyen keretek között tanította őket szakmai, tudományos, közéleti és egyéb témákról másképpen, irodalmi-humán kultúrájuknak megfelelő szinten fogalmazni, beszélni?!

Az anyanyelvi nevelésnek ezt az *egyoldalúságát* — mint jeleztem — ellensúlyozza, e hiányosságát gyakorlatilag helyreüti nemzeti körülmények között az, hogy a szaktantárgyi oktatás, majd a szakmai-közéleti nevelés-nevelődés anyanyelvű; s így, amit az iskola nem adott meg az

anyanyelvi tantárgyakon belül, azt megadja kényszerítően az élet. A nemzetiségi társadalmakban azonban ilyen ellensúlyozó tényező nincsen; ellenkezőleg: ott az anyanyelvi nevelésnek e hiányosságait a helyzet tovább élezi.

4. Mindezt azért gondolnám: ha már a szükség felvetette a pótoktatás műfaját, próbáljuk meg a továbbiakban a teljesség felé terelni. Egészítse ki — szükség- és célszerűen — ezt a tárgykörében is, szellemében is szűkre szabott, s így nyelvhasználati hatásában egyoldalú anyagot — csak példának sorolva — kérvények, beszámolók, hozzászólások, zárójelentések; illetőleg művelettervek, műszaki leírások, áruhirdetmények; illetőleg biológiai, kémiai, régészeti és egyéb tárgyú szövegek olvastatása, majd fogalmaztatása is. Ma már a nemzetiségi polgár nemcsak családi és művelődési szférában, hanem a közélet területén is kerülhet — s egyre gyakrabban és egyre magasabb szinten kerül is — anyanyelvű feladatok elé, az anyanyelvi pótoktatás mai módja azonban erre nem készíti fel eléggé.

Persze, ha továbblép is, az anyanyelvi pótoktatás mindig és szükségszerűen „pót“-tevékenység marad. Eredmény, hogy a más nyelvű tagozatba járó fiatalok e formában és ilyen intenzitással tanulják anyanyelvüket is.

Lőrincz Gyula:
Dózsa (II)